

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSİYALAR
VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA | 2023

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY

5

Bosh muharrir: Namangan davlat universiteti rektori S.T.Turg'unov

Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor Sh.N.Ataxanov

Mas'ul muharrir o'rinnbosari: Ilmiy-tadqiqot va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i O.Imomov

T A H R I R H A Y ' A T I

Fizika-matematika fanlari: akad. S.Zaynobiddinov, akad. A.A'zamov, f-m.f.d., prof. B.Samatov, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, f-m.f.d., dots. B.Abdulazizov, f-m.f.n., dots. A.Xolboyev.

Kimyo fanlari: akad. A.To'rayev, akad. S.Nigmatov, k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, k.f.d., prof. T.Azizov, k.f.n., dots. T.Sattorov, k.f.n., dots. A.Hurmamatov., PhD. D.S.Xolmatov.

Biologiya fanlari: akad. K.Tojibayev, akad. R.Sobirov, b.f.d., dots. A.Batashov, b.f.d., prof. N.Abdurahmonov, b.f.d., dots. F.Kushanov, b.f.d. A.Kuchboyev, b.f.n., dots. D.Dexqonov.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. S.Yunusov.

Qishloq xo'jaligi fanlari: g.f.d., prof. B.Kamalov, q-x.f.n., dots. A.Qazaqov.

Tarix fanlari: akad. A.Asqarov, s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov.

Iqtisodiyot fanlari: i.f.d., prof. N.Maxmudov, i.f.d., prof.O.Odilov.

Falsafa fanlari: f.f.d., prof. M.Ismoilov, f.f.n., Z.Isaqova, f.f.d., G.G'affarova, f.f.n. dots. L.Yuldasheva , f.f.n., dots. T.Ismoilov, PhD. A.Abdullayev.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, PhD. H.Solixo'jayeva, PhD. U.Qo'ziyev, PhD. H. Sarimsoqov, fil.f.d., N.Dosboyeva, fil.f.n., dots. S.Misirov.

Geografiya fanlari: g.f.d., dots. B.Kamalov, g.f.d., prof. A.Nigmatov.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. U.Inoyatov, p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. O'.Asqarova, p.f.n., dots. M.Nishonov, p.f.n., dots. A.Sattarov, p.f.n.,dots. M.Asqarova, p.f.n., dots. Sh.Xo'jamberdiyeva, p.f.n., dots. S.Abdullayev.

Tibbiyot fanlari: b.f.d. G'.Abdullayev, tib.f.n., dots. S.Boltaboyev.

Psixologiya fanlari: p.f.d., prof Z.Nishanova, p.f.n., dots. M.Maxsudova.

Texnik muharrir: *N.Yusupov.*

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Boburshox ko'chasi, 161-uy

Faks: (0369)227-07-61 **e-mail:** info@namdu.uz

Ushbu jurnal 2019 yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosati qarori bilan fizika-matematika, kimyo, biologiya, falsafa, filologiya va pedagogika fanlari bo'yicha Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"NamDU ilmiy axborotnomasi – Научный вестник НамГУ" jurnali O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining 17.05.2016-yildagi 08-0075 raqamli guvohnomasi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) tomonidan 2020-yil 29-avgust kuni 1106сонли guvohnomaga binoan chop etiladi. "NamDU Ilmiy Axborotnomasi" elektron nashr sifatida xalqaro standart turkum raqami (ISSN-2181-1458)ga ega NamDU Ilmiy-texnikaviy Kengashining 2023-yil 10-maydagi kengaytirilgan 5-sonli yig'ilishida muhokama qilinib, ilmiy to'plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnomma № 5). Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

hayvonlar tasvirini ko'rganini, mahalliy xalq savr daraxtidan ot, tuya, xo'kiz va alkorlar suratini yasashganligini yozadi. Nizomiy Arro'ziy Samarqandiying "Nodir hikoyatlar" asarida shunday bir voqeiy hikoya bor; Sulton Mahmud Xorazmiyni bo'ysundirgach, u yyerda shuhrat topgan Abu Ali ibn Sino, Abdusal Masixiy va Abu Rayhon Beruniy o'z saroyiga, g'aznaga yuborilishini talab qilib, Xorazmshohga xat yozadi. Ibn Sino bilan Abusaxl Masixiy g'aznaga borishdan bosh tortishdi. Shunda Xorazmshoh bularni yashirincha Guronga qochirib yuborgach, qolgan olimlarni sultonni elchisiga ko'rsatadi. Mahmud Ibn Sinoni qo'lga tushirish maqsadida rassomlik ham qo'lidan keladigan Abunasr A'roqa Ibn Sinoni rasmini chizigna buyuradi. So'ng naqqoshlarni chaqirib mazkur rasmdan qirq nusxa ko'chirishni buyurdi va podsho farmoni bilan birga har tomonga chopar yubordi. Atrofdagi hukmdorlar "Mana shunday suratli kishi bor, uni Abu Ali ibn Sino deyishadi, qidiringlar, ushlab mening huzurimga yuboringlar!" deb iltimos qiladi. Abu Ali Ibn Sino yo'lning mashaqqatlarini chekib, Gurgonga yyetadi. Gurgon podshosi Qobus ulug' inson, faylasuf tabiatli, fozil kishi edi. U Ibn Sinoni ko'rishi bilan Mahmud yuborgan suratdagi odam shu ekanini biladi. Bundan ma'lum bo'ladiki, O'rta Osiyoda ham tasviri san'at bilan qiziqishgan, bu yerda ham miniatyura san'ati an'analari mavjud bo'lgan.

O'zbekistonning boy tarixi, madaniyati o'rganila boshlandi. O'rganish natijasida ilmiy tadqiqotlar olib borilib, ko'p tarixiy va aniq faktlar yo'qqa chiqarildi yoki davr siyosatiga moslashtirildi. Bugungi kunga kelib Mustaqillik tufayli O'rta Osiyo jahonning eng qadimgi madaniy markazlaridan bo'lganligi isbotlandi. Mezbon sifatida xorijlik ilm ahlini tadqiqotlar uchun tashrif buyurishlariga imkon berilmoqda. Ammo bu tadqiqotlar osonlikcha olib borilgani yo'q, sababi barcha yig'ilgan manbalarni bir-biri bilan solishtirib faktlarga tayanib tarixchi va san'atshunoslar bilan hamkorlikda o'rganilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida "gi PF-4947-son Farmoni. www.lex.uz
- 2.Tasviri san'at asoslari. R. Hasanov .G.G'ulom nasryoti Toshkent-2009 yil
- 3.Sharq miniatyura maktablari. maqolalar to'plami.A.madaminov,N.Normatov. Toshkent G'ofur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti 1989 yil.
- 4.Temuriylar va Boburiylar davri miniatyura san'ati rivoji.A.Madraimov O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi,Temuriylar tarixi davlati muzeysi.101-110 betlar.Toshkent-2019 yil.
5. Zamonaviy O'zbekiston miniatyurasi. Shohalil Shoyoqubov.Toshkent "O'zbekiston" 2006 yil.

NAQSHBANDIYA TA'LIMOTIDA NAFS TUSHUNCHASI

Navro'zova Gulchehra Ne'matovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti "Ijtimoiy fanlar"

kafedrasi professori, falsafa fanlari doktori Dr.Sc.

Tel: 91 411-77-07 email: premium.progress@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada Bahouddin Naqshband nomi bilan mashhur bo'lgan Muhammad ibn Muhammad al - Buxoriy (1318 -1389) tomonidan asoslangan jahonga mashhur Naqshbandiya ta'lomitida nafs tushunchasi falsafiy tahlil etilgan."Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband" asaridagi nafsga oid Naqshband o'gitlari, nafs riyozatiga oid Xoja Yusuf Hamadoniyning "Odobi tariqat" asaridagi g'oyalari qiyosiy tahlil etilgan. Manbalar asosida nafs, uning etti turi, nafsi ammora va uni tarbiyalash masalasi falsafiy tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Bahouddin Naqshband, Naqshbandiya, Yusuf Hamadoni, tariqat, nafs, nafsi ammora, nafs riyozati, nafsni tarbiyalash.

ПОНЯТИЕ НАФС В УЧЕНИИ НАКШБАНДИИ

Аннотация: В статье представлен философский анализ понятие нафс во всемирно известном учении Накшбандия, основанном Мухаммаде ибн Мухаммаде ал-Бухари (1318 -1389), известном как Бахауддин Накшбанд. Сравнительный анализ идей Накшбанди о нафс в работе "Макомати Ходжа Бахауддин Накшбанд", Ходжа Юсуф Хамадани в работе "Одоби таркват" о риёзати нафс. Основываясь на источниках, философски анализируется вопрос о нафс, ее семи типах, нафси амморе и ее воспитании.

Ключевые слова: Бахауддин Накшбанд, Накшбандия, Юсуф Хамадони, тарикат, нафс, нафси аммора, Нафс риёзати, воспитание Нафс.

THE CONCEPT OF NAFS IN THE NAQShBANDIYa DOCTRINE

Annotation: The article presents a philosophical analysis of the concept of nafs in the world-famous Naqshbandiya doctrine, founded by Muhammad ibn Muhammad al-Bukhari (1318-1389), known as Bahauddin Naqshband. Comparative analysis of Naqshband's ideas about nafs in the work "Makomati Khoja Bahauddin Naqshband", Khoja Yusuf Hamadani in the work "Okobi tarkat" about riezati nafs. Based on the sources, the question of nafs, its seven types, nafsi ammor and its upbringing is philosophically analyzed.

Keywords: Bahauddin Naqshband, Naqshbandiya, Yusuf Hamadoni, tariqat, nafs, nafsi ammora, Nafs riyozati, nurturing Nafs.

Kirish

Yangi O'zbekistonda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish uchun barkamol, sog'lom avlodni tarbiyalash masalasi dolzarbdir. Globallashuv sharoitida ommaviy madaniyat ta'sirida ma'naviy qashshoqlanish jarayoni sezilmoqda. Nafs istaklariga berilish, xudbinlik, hasad, g'azab kabi illatlar jamoalarda parokandalik va nizolarni keltirib chiqarmoqda. Bu illatlar mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'sir etmoqda. Inson qadri ulug'lanayotgan va insonga e'tibor qaratilayotgan hozirgi davrda nafsnar tarbiyalash masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Bahouddin Naqshband nomi bilan mashhur bo'lgan Muhammad ibn Muhammad al - Buxoriy (1318 -1389) tomonidan asoslangan jahonga mashhur Naqshbandiya ta'lomitida nafs tarbiyasi mo'tadil, me'yorida, maqbul yo'llar bilan olib borilgan. Bu ta'lomitda "Dil ba Yoru, dast ba kor" shiori asosida insonni imonli va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning maqbul uslublari topilgan. Naqshbandiya ta'lomitining nafs tushunchasi, nafs tarbiyasiga oid g'oyalarini o'rganish farovon, tinch va baxtli hayotni ta'minlashga yordam beradi. Shuning uchun maqolada Naqshbandiya ta'lomitidagi nafs tushunchasini falsafiy tahlil etishni maqsad qilib qo'ydi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Mustaqillik yillarda tasavvuf ta'limoti va uning tariqatlarini o'rghanishga maxsus e'tibor berila boshlandi. Tasavvufshunos olim Najmiddin Komilovning "Tasavvuf" asararini nashr etilishi inson va uning kamoloti masalasiga yangicha qarash ibtidosi bo'ldi. Tasavvuf ta'limotini har tomonlama o'rghanishda olimlar Ibrohim Haqqul, Sayfiddin Sayfulloh, Nodirxon Hasan, Ro'zmatzoda Qodirqul, M.M. Mamatov, Z. Isakovalarning xizmatlari katta. Shuningdek yosh tadqiqotchilar Muzaffarov Firuz, Sanjar Murodov, Ra'no Raupova, Z.Narziev, L.Hayitov, Norova Malika va Evatov Salimjonlarning ham boshlayotgan ishlari tahsinga sazovor.

Naqshbandiya ta'limotini o'rghanishga olimlar Shodiev R, Orif Usmon, Sultonmurod Olim, Xolmo'minov J, Sharipova O, Safarova M, Namozov Bobir, Komiljon Rahimov, Zoirov E, Sobirjon Isroilov, Rahmatova Xolidaxon, Samadov Xurshid, A.Nuriddinov, G'afurov Doniyor va boshqalarning munosib hissalari bor. Manbashunos olim Mahmud Hasaniy tomonidan Muhammad Boqirning "Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband" asarining o'zbek tiliga tarjimasi Bahouddin Naqshband hayotini mukammal o'rghanishga imkon yaratdi. Boltaev Abdurahim tomonidan Muhammad Porsoning "Risolai qudsiya" va Sunatillo Rahmonov tomonidan Ya'qubi Charxiyning "Risolai unsiya" asarining tarjima etilishi Naqshbandshunoslikda katta voqeа bo'ldi. Shu manbalar asosida Bahouddin Naqshband ta'limotiga oid monografiyaning nashr etilishi[1] Buxoroning Yetti Piri haqida [2]risola yaratilishi Naqshbandiyani mukammal o'rghanishga ilk qadamlar bo'ldi.

Naqshbandiya ta'limotidagi nafs masalasi M. A. Jo'shonning "Tasavvuf va nafs tarbiyasi" hamda Muhammad Zohid Qudquning "Nafs nimadir?" asarlarida yaxshi tahlil etilgan. 2021 yilda Zebuniso Husayn qizi tomonidan tarjima etilgan. Muhammad Zohid Qutquning "Nafs nimadir?" asarida nafs tushunchasi, uning etti turi: nafsi ammora, nafsi lavvoma, nafsi mulhama, nafsi mutmainna, nafsi roziya, nafsi marziya, nafsi sofiya batafsil tahlil etilgan. Asarda nafsi ammoranining 12 alomati: yomon sifati va odatlari: kufr, shirk, g'aflat, jaholat, gunohlarga sho'ng'imoq, kibr, hirs, baxillik, g'azab, hasad, nafrat, shahvat tavsiflangan va uni tarbiyalash yo'llari ko'rsatilgan.

Faylasuf olim Omunulla Fayzullaevning "Nafs, jon va ruh" asarlari bu mavzuni yoritishda muhim manbadir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mustaqillik yillarda falsafada inson masalasi yangicha yondashuvlar asosida o'rGANILMOQDA. Tasavvuf ta'limoti va uning tariqatlarida insonni mukammal o'rghanishga maxsus e'tibor berila boshlandi. Inson borlig'i, jismi, nafsi, qalbi, ruhini o'rghanish uchun metafizik yondashuv zarur. Nafs masalasini o'rghanishda inson yaxlit, bir butun holatda olinib tizimli tahlil etiladi. Shuningdek tizimli yondashuv, germenevtika, tariixiylik va mantiqiylik, analiz va sintez, qiyoslash, taqqoslash va umumlashtirish, induktiv va detuktiv xulosa chiqarish kabi tadqiqot usullaridan foydalaniilgan.

Tahlil va natijalar

Tasavvuf ahlining fikricha, "Har kim nafsini tanisa, batahqiq parvardigorini ham taniydi". Shuning uchun bu ta'limot nafsni bilmoq va uni tarbiyalashga alohida e'tibor beradi. Naqshbandiya ta'limotida inson kamolotining eng zaruriy sharti nafs tarbiyasidir.

Nafs nimadir? "Nafs insonning moddiy o'zligi, "Men"ligidir. Bizning botinimizga bir idora etuvchi, jismimizni, moddiy borlig'imizni, hayot uchun zaruriy manfaatlarimizni qo'riqlash va

qo'llash maqsadida faoliyat ko'rsatuvchi ma'naviy bir borliq nafsdir" [3]. Demak, nafs inson vujudiga ruxning kirganidan boshlab hayoti davomida moddiy borlig'ini me'yordagi ehtiyojarini qondirish uchun hosil bo'ladigan quvvatdir. Umuman olganda nafs me'yorida bo'lganida zaruriyidir. Faylasuf olim falsafa fanlari doktori, professor O.Fayzullaev nafsniz zaruriy va zararli deb ikki turga bo'lganlari juda to'g'ridir. Nafs me'yordan oshsa zararli bo'ladi. Naqshbandiya ta'limoti nafsniz me'yorda saqlash uchun "Dil ba yoru dast bakor" – "Qalb ollox bilan, qo'l ishda" shiori asosida insonning ma'naviy va moddiy tomonini uyg'un holda bo'lishiga e'tibor qaratadi. Bu ta'limot shiori asosida inson iymonli va mehnatsevar bo'lib kamolga etadi.

Naqshbandiya ta'limotidagi nafs tushunchasini shakllanishida Yusuf Hamadoniy va Xojagon tariqati pirlarining asarlari manba bo'lib xizmat qilgan. Adabiyot shunos olimlar Sayfiddin Sayfullova va Nodirxon Hasan Yusuf Hamadoniy asarlarini tarjima qilganlar. Shayx Yucuf Xamadoniy o'zining "Odobi tariqat" asarida inson kamoloti uchun to'rt asosga e'tibor berish lozimligi ta'kidlab o'tgan. Birinchi asos nafs riyozati bo'lib, bunda: "Inson shahvat, ya'ni dunyoviy orzu-istagi o'lchovida emas, balki hojat doirasida eyishi, ichishi, kiyinishi kerak" [4], deydi Yusuf Hamadoniy. Uning bu g'oyalarining mazmun-mohiyatini Baxouddin Naqshband tushunish va amalda qo'llash uchun nafs nima ekanligi masalasiga maxsus e'tibor bergan.

Nafsning mavjudligi zarurat va uning istaklari tabiiyidir. Lekin uni nazorat qilish, tarbiyalash va yomon illatlardan poklab turish shart. Chunki uning tabiiy istaklari bajo etilaversa, u haddidan oshadi va jilovlab bo'lmaydigan holatga keladi. Boborahim Mashrabning bu borada aytgan quyidagi fikri bunga dalildir: "Nur bo'lur erdimki, nafs ajdarhosи bo'lmasa".

Naqshbandiya talimotida nafsning etti turi: nafsi ammora, nafsi lavvoma, nafsi mulhama, nafsi mutmainna, nafsi roziya, nafsi marziya, nafsi sofiya borligi ta'kitlanadi. Nafsi ammoraninng 12 alomati, yomon sifati va odatlari: kufr, shirk, g'aflat, jaholat, gunohlarga sho'ng'imoq, kibr, hirs, baxillik, g'azab, hasad, nafrat, shahvat borligi ko'rsatiladi.

Nafsning dastlabki holati a m m o r a lik bo'lib, bu insonni gunohlarga botib yurishiga sababchi bo'ladi. Uni manbalarda quyidagicha ta'riflaganlar:

Nafsi ammora biri, ham ko'kdir uning rangi,
Sifatlari ettidir, ham hayvoni vahshiydir.
"Laammaratul bissu" mazharidir,
Hirs, tama', shahvat, bug'zu hasad, baxillik fe'lidir.
Dardu zulum, hubbu dunyo zavqidir.
Salbu dunyo, mavti joni xavfidir [5].

Tasavvuf ahli umumiyligi nuqtai nazari bo'yicha, nafsi ammora barcha yomonlik, ifloslik gunohlarning doyasi erur. Junayd Bag'dodiy "Kufrning asosi - nafsning murodi erur", desa, Abu Sulaymon Daroniy "Nafs ham xoin, ham g'anim erur. Eng yaxshi amal unga qarshi kurashmoqdir", deydi. Najmiddin Komilov "Nafs – shayton qutqusi, nafs – tubanlikka tortadigan kuch, nafs – hirsu havas darakchisi, ta'ma, manmanlik, jaholat, fahshni keltirib chiqaradigan quvvat. Shuning uchun insonning birinchi vazifasi o'z nafsniz jilovlab olish, uni mahv etishdir" [6]deydi.

Bahouddin Naqshband nafs haqida quyidagi fikrlarni aytganlar:

"Bu yo'lda yuruvchi o'z nafsniz Fir'avnning nafsidan yuz marta battar deb bilmasa, demak bu yo'lda emas".

"Har bir tavfiq egasi o'z nafsigiga qarshi turmog'i va bu har qancha oz bo'lsa ham ko'p bilsin hamda bu tavfiqning shukrini qilsin".

“Agar abdollar maqomini hohlasang, bas, senga ahvonni o’zgartirish kerak” deganlaridan murod bu Alloh jalla jalollohuga suyangan haqiqiy murshid inoyati orqali axloqni hamda yoqimsiz fe’llarni uzgartirish bilan nafsga qarshi kurashishdir”. Bayt:

Abdol on, ki o’ mubaddal shavad,

Hamrash az tabdili Yazdon xall shavad.

Mazmuni: O’zini alloh inoyati bilan o’zgartira olgan, sharobi sirkaga aylangan odam abdoldir.

“Kishi o’zining nafsiga tuhmat qilishi kerak. Kimki Haq subhonahu inoyati bilan o’z nafsining yomonligini tanigan, uning hiyla-nayrangini anglagan bulsa, bunday qilish unga oson buladi”.

“Agar xohlasam, nafsimni ellik marta suv labiga olib borib, yana tashna holda qaytarib kelaman”.[7]

Bahouddin Naqshband nafslarini jilovlab, yuksak darajalarga erishganlar. Bu haqida “Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband” asarida shunday so’zlari keltirilgan: “Har bir mashoyixning oynasida ikki tomon bor, bizning oynamizda esa olti tomon. Qirq yildirki, biz oynadorlik qilamiz, vujudimiz oynasi hech qachon xato qilgan emas. Har vaqt sening ko’nglingdan nimaiki o’tsa biz uni bexato ko’ramiz”.

Qutbu-l-avliyo Abdul Kuddusdan naql qilinishicha, u aytgan ekan: “Xojamiz (qadasallohu sirrahu-l-aziz) ning sayri osmon va arning barcha tabaqalariga joriy edi”.

Naqshbandiya ta’limotida bo’lgan Hazrat Alisher Navoiy hirsu havas, nafsu havo, zulmu sitam haqida gapirar ekan, uni quyidagi satrlarda ifoda etadi:

To hirsu havas xirmani barbod o’lmas,

To nafsu havo qasri barraftod o’lmas,

To zulmu sitam jonig’a bedod o’lmas,

El shod o’lmas, mamlakat obod o’lmas.

Shuningdek, Navoiy nafsni dushmanidan-da xavfli dushman, unga tobe bo’lib g’animni band aylashi mumkin, lekin nafsni taslim etish behad dushvor, deya ta’kidlaydi:

Bo’lib nafsingg’ a tobi’, band etarsen tushsa dushmani,

Senga yo’q nafsdek dushman, qila olsang ani qil bandi.

Ammora nafsiga xos bo’lgan bu illatlar inson qo’l-oyoqlarini bog’lab, uni faqat yomonlik qilishga chorlaydi. Shuning uchun Yusuf Hamadoniy inson kamolotining birinchi asosini nafs riyoziyoti, deb biladi. Inson nafsi tarbiyalanib, ammoralikdan mutmainna darajasiga etganida, nafs xotirjam bo’ladi va inson axloqiy kamolotga etadi. Shuning uchun nafsi mumainnani me’yordagi nafs deyish mumkin. Inson kamol topib nafsi roziya, marziya, safiya darajasiga yuksalganida, unda malakiy, avliyo va nabiylargacha xos hamda ilohiy sifatlar yuzaga keladi. Bu vaqtda u Komil Insonga aylanadi.

Yusuf Hamadoniy “Odobi tariqat” risolasida nafs riyoziati haqida yozadiki, agar bir kecha kunduzda bir marta taom eyish kifoya qilsa, ikki marta eyish kerak emas, agar bir marta ozgina eyish kifoya qilsa to’yib emaslik lozim. Agar ochlik og’ir mashaqqat bo’lsa, hayotni ochlik asosida qurish kerak emas. Bu fikrdan ma’lum bo’ladiki, inson o’z ehtiyoji doirasida nafsga muxolifat qilishi, ammo ochlik bilan o’zini mashaqqatda qoldirmasligi kerak. Insonning holdan toyishi va nobud bo’lishi nafs riyoziati emas. Bahouddin Naqshband ham nafsniga tarbiyasiga me’yorni saqlash, zaruriy nafsni e’tiborga olish kerakligini aytganlar.

Yusuf Hamadoniyning asarida nafs riyozati ikki ko'rinishda bo'lib, birinchisi uzlat, ikkinchisi esa kam uslashdir, deb ko'rsatilgan.

Uzlat deganda Yusuf Hamadoni avvalo "ko'ngil muhofazasi" ni nazarda tutadi. Bunda inson o'z qalbini kibr, hasad, g'azab, ta'ma, g'iybat, hirs va shayton vasvasasidan muhofaza qilishi lozim. Chunki qalb bir pokiza makon, ya'ni buyuk Alloh makonidir. Mana shu qalbni pokiza saqlay olgan insongina komillik darajasiga etadi. Uzlatning boshqa mazmuni "zehn muhofazasi". Bunda ham inson o'zining zehnni muhofaza, ya'ni uni har xil keraksiz o'yldan xoli qilishi zarur. Zehn – bu xotira, xayol quvvatidir. Azaldan xalq orasida kam uchraydigan o'tkir zehnli, quvvai hofizasi kuchli, xayoliy darajasi juda keng bo'lgan insonlar ulug'langanlar. Inson xotirasidagi gina, g'azab, keraksiz faktlar inson kamolotiga g'ov bo'ladi. Shuning uchun zehnda kerakli ma'lumotlarni saqlash lozim. Umr oqib ketar daryo kabitidir. Inson umrini behuda xayollar bilan o'tkazmasligi, ruhini azobga qo'ymasligi lozim. Chunki jon, ruh, tana omonat ekan, uni har qanday keraksiz xayollar bilan azoblashga hech kimning haqqi yo'q. Bir-birovimizga, ota-onaga, farzandlarga, aka-uka, qarindosh-urug', qo'ni-qo'shnilariga kechirimli bo'lib, ularga nisbatan yomon fikrlarni zehnimizdan, xayolimizdan olib tashlash kamolotga imkon bo'ladi.

Yusuf Hamadoniyning uzlatni "ko'ngil muhofazasi" va "zehn muhofazasi" sifatida talqin etishi Naqshbandiya ta'limotida "Xilvat dar anjuman" tamoyili va "Dil ba Yoru dast ba kor" shiorini shakllanishiga asos bo'ldi.

Yusuf Xamadoni o'zining "Odobi tariqat" asarida nafs riyozatining yana bir ko'rinishini "kam uslash"dir, deb izohlaydi. "Ko'p uslashlik umrni zoe etadi, badanni bo'shashtiradi, ish unumi va ishtiyoyqini yo'qotadi", deb ta'kidlaydi. "Kishi bir kunda sakkiz soatdan ortiq uxlamasligi kerak. Aks holda inson umrining uchdan birini yo'qotgan bo'ladi", - deya muallif Imam G'azzoliyning fikriga iqtibos keltiradi.

Yusuf Hamadoni o'z asarida ovqatlanish va uplashning shartlarini bayon etadi va ovqatlanish shartlariga quyidagilarni kiritadi: inson eyishga ehtiyoj sezganda, tahoratli holda, yaqinlari bilan birga ovqatlanishga amal qilish, shuningdek, "Bismillah" deb boshlash va ne'mat shukronasini keltirish, og'ziga luqmani kichikroq olish, ovqatni asta-sekin iste'mol qilish, birovning luqmasini emaslik. Uplash sharti: tahoratli holda yotish, qorni to'q uxlamaslik, duo, salavotlar va Alloh zikri bilan uyquga yotish. Bahouddin Naqshband ham inson kamolotga etishi uchun oz uplashi, oz eyishi va oz gapirishi lozim degan fikrni ta'kidlaganlar.

Nafsi ammora insonni g'aflat holatiga soladi.[8] Holbuki Naqshbandiyada nafasni behudaga isrof qilish qattiq qoralanadi. Naqshbandiya ta'limotidagi "Hush dar dam" va "Nazar bar qadam" rashha – hayotbaxsh o'gitdari insonni g'aflat holatida chiqarib mushohada maydoniga kiritadi.

Xulosa va takliflar

Naqshbandiya ta'limotidagi nafs tarbiyasi masalalarini tahlili asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Nafs darajasiga bog'liq inson axloqiy kamolot maqomlarini bilishi, o'rganishi, ajratishi insonni o'z-o'zini anglashi uchun zarurdir. Nafs tarbiyasi ruhiy kamolot yo'lida, ma'naviy barkamol insonni tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi.

Nafs tarbiyasida me'yorga amal qilishi lozim. Nafs inson moddiy borlig'ining ehtiyoji darajasida bo'lsa u zaruriydir. Ehtiyojdan ortgan nafs zararli bo'lib, unga kurashish lozim.

Nafsi mutmainna – xotirjam nafs etti nafs turi ichida me'yordagi nafsdir. Undan pastda bo'lgan nafs ko'rinishlarini tarbiyalash zarur. Undan yuksak holatdagi nafs insonni komillik darajasiga etkazadi.

Bahouddin Naqshbandning nafs tarbiyasiga oid g'oyalarining shakllanishida Yusuf Hamadoniyning asarlari manba bo'lib xizmat qilgan.

Yuqoridagi xulosalar asosida quyidagi taklifni tavsiya etamiz:

Maktabgacha tarbiya maskanlaridan to oliy o'quv yurtlarigacha bo'lgan ta'lif jarayoniga albatta "Nafs tarbiyasi" fanini va shunga oid mashg'ulotlarni kiritish lozim. Shunda ta'lif sifati talab darajasida bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Navro'zova G.N. Xoja Bahouddin Naqshband hayoti va ma'naviy merosi. T.:O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademysi «Fan» nashriyoti davlat korxonasi, 2021. 244 b.
2. Navro'zova G., Zoirov E. Buxoroi sharifning yetti piri. – Toshkent: Muhammarr nashriyoti, 2018. 72 b.
3. Jo'shon M. A. Tasavvuf va nafs tarbiyasi. T.: Cho'lpox, 1998. 13-bet.
4. Xoja Yusuf Hamadoni. Odobi tariqat.// Hayot mezon. Odobi tariqat, Koinot va inson haqida. T.: "Movaraunnahr", 2018. 101- bet.
5. Siddiq Naji Eren. Allohga va rasuliga eng yaqin yo'l. 3-nashr. Istambul: Sena, 1992. 229-bet.
6. Komilov N. Tasavvuf. T.: Movarannahr-O'zbekiston, 2009. 396-bet.
7. Abul Muhsin Muhammad Boqir ibn Muhammad Ali. Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband. / Forsiydan tarjimon, so'z boshi, izoh va lug'at muallifi Mahmud Hasaniy. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2019. 114-116, 128 b.
8. Muhammad Zohid Qutqu. Nafs nimadir?. T.: "Sharq", 2021. 39-41 b.

УДК: 111:008

KONSTRUKTIVISTIK PARADIGMANING ASOSIY YO'NALISHLARI

Sultanova Gulnoza Sabirovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Falsafa fanlari doktori(DSc), professor v.b.

E-mail: sgulnoza33@mail.ru

MUNDARIJA

FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI

01.00.00

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

1	N-zno/p-si geterotuzilmasining optoelektronik xususiyatlari X.J. Mansurov, N.Y. Yunusaliev, M. Mamirov, M. Ismatullaeva,X.A. Maxmudov, M.U. Jumaeva, S. Mamadaliev,.....	3
2	Ko'p komponentali geterotuzilmalarning rivojlanish istiqbollari hamda fan va ishlab chiqarishda qo'llanilishi To'xtasinova S.D,Ismatullaeva M.A,Abduqahhorova M.A,Ibragimova N.O',.....	10
3	Ba'zi aniq integrallarni simpson formulasi bo'yicha taqrifi hisoblash Ne'matov A.R,Fayzullayev Sh.E,.....	19
4	Matematikadan olimpiada masalalari va ularning yechish usullari Usanov M.M,.....	23

KIMYO FANLARI

02.00.00

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

CHEMICAL SCIENCES

1	8 - oksixinolinning kobalt (ii) atsetat bilan kompleks birikmasi sintezi va tadqiqoti Nazarov Y.E,To'rayev X.X,Ashurov J.M,Kasimov Sh.A,Jalilov A.T,.....	32
2	Cu (ii) va naftalindisulfokislota asosida aralash ligandli metallokomplekslar sintezi Suyunov J.R,To'rayev X.X, Ashurov J.M,Kasimov Sh.A,Jalilov A.T,.....	39
3	Oxford instruments pribori yordamida mahalliy kaolin xomashyosini kimyoviy tahlil qilish Tursunalieva D.T,Maxmudov M.S,Abdunazarov A.A,.....	45
4	Технологическая схема и материальный баланс получения нкфу улучшенного качества Алламуратова А.Ж,Эркаев А.У,Реймов А.М,Таиров З.К,Казахбаев С.А, Абдимуратов С.Е,.....	51
5	Математическое моделирование процесса крашения шелковых тканей с хитозаном Хазратова Д.А,Муродова С.Б,.....	60

BIOLOGIYA FANLARI

03.00.00

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

BIOLOGICAL SCIENCES

1	Janubi-g'arbiy qizilqum florasingin psammofit va begona o'tlar tahlili Esanov H.Q,.....	66
2	Молекулярно-генетические исследования на животных и их анализ Одильжанов Х.З,.....	73
3	Биология пистии телорезовидной Муминова Р.Н,Махкамов Г.М,.....	77

4	Белки семян тыквы (<i>cucurbita l.</i>) И характеристика белковых фракций Баратова М.Р,Косимова И.М, Рахимова И.Х,Хидирова Н.К,.....	81
5	Farg'ona vodiysi sharoitida introduktsiya qilingan asalli o'simliklar Xolikulov M.R,.....	86

FALSAFA FANLARI
09.00.00 **ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ**
 PHILOSOPHICAL SCIENCES

1	Mahallalarda yoshlarning ijtimoiy muammolarni bartaraf etishdagi faolligi Abduvaliyev O.A,.....	93
2	Ekologik globallashuv sharoitida ekologik tarbiyaga bo'lgan ehtiyojning ustuvor vazifaga aylanishi Azamova S.A,.....	98
3	Badiiy adabiyotning jamiyat mafkurasini shakllantirishdagi ahamiyati Bayeshanov A.M,.....	102
4	Abu Homid G'azzoliy va Jaloliddin Rumi qarashlarida nafs va uni tarbiyalash masalalari Zaynobidinova N.I,.....	108
5	Me'yor va milliy mentalitet Ergashev I.S, Sobirov D.A,.....	113
6	Yoshlarda mutolaa madaniyatini takomillashtirishning ijtimoiy- falsafiy muammolari Abdulazizov A.H,.....	121
7	A political factor in foreign language acquisition on the example of Uzbekistan Amonova S,.....	129
8	Ijtimoiy davlat: nazariya amaliyot (falsafiy-huquqiy yondashuv) Atavullayev M.A,.....	134
9	O'zbekiston hududidagi qadimiylar tasvirlari va ularning miniatyura san'ati bilan bog'liqligini ko'rsatuvch omillar Yuldashev I,.....	139
10	Naqshbandiya ta'limotida nafs tushunchasi Navro'zova G.N,.....	145
11	Konstruktivistik paradigmning asosiy yo'nalishlari Sultanova G.S,.....	151
12	Jadidchilik ijtimoiy ma'orifining milliy madaniy taraqqiyotga ta'siri Xolmatov G'.M,.....	156
13	Ya'qubi Charxiyning jamoa tinchligi va barqarorligiga oid g'oyalari Zoyirov E.X,.....	162